

Данијела МИШИЋ
ORCID 0000-0003-4116-3474
Педагошки факултет у Врању
Универзитет у Нишу

УДК 821.111-31.09-93
811.111'38
81'255.4
- прегледни чланак -
DOI: 10.5937/gufv2501055M

МОРАЛНЕ, ЕСТЕТСКЕ И КУЛТУРОЛОШКЕ ВРЕДНОСТИ РОМАНА БЕЛИ ОЧЊАК ЦЕКА ЛОНДОНА И КЊИГА О ЏУНГЛИ РАДЈАРДА КИПЛИНГА

Сажетак: Светови животиња приказани у природном окружењу привлаче пажњу младих реципијената, независно од тога у ком су периоду дела настајала и којим је језиком саопштено персонификовано искуство животиња и биљака. У раду се полази од хипотезе да су моралне, естетске и културолошке вредности оцењене у периоду настанка романа задржале свој значај и у каснијим периодима развоја језика, цивилизације и уметности све до данас. Прецизном артикулацијом свих књижевних и језичких елемената романа улази се у шири контекст културе коју роман слика. Намера је да се укаже на значај њихове појаве и лепоту израза у оригиналу и преводу, на актуелност тема, као и могућности мултикултуралне комуникације путем језика у роману. Аутор се бави анализом трајних вредности романа Бели очњак Цека Лондона (*Jack London*) и Књига о џунгли Радјарда Киплинга (*Rudyard Kipling*). Након проучавања релевантне литературе и савремених извора, долазимо до закључка да се људске особине препознају и код животиња и да те особине носе универзалне естетске, моралне и културолошке вредности.

Кључне речи: роман, анимални свет, реципијент, вредности, језик.

Увод

Избором дела из области енглеског романа за децу указујемо на значај њихове појаве и лепоту израза у оригиналу и преводу, на актуелност тема, као и могућности мултикултуралне комуникације путем језика у роману. Уметност која траје кроз рецепцију читалаца истовремено богати људску духовност чињеницама да указује на специфичности егзистенције бића писаца и бића јунака у роману. Овакав вид уметничке комуникације приказом и анализом карактеристичних примера употпуњује знање читалаца и продубљује свест о међузависности и људској потреби за постојањем.

* misicvranje@gmail.com

Приступ роману као књижевноуметничкој врсти са данашњег аспекта захтева велику опрезност, с обзиром на то да су у ранијим периодима, а и касније, историчари и теоретичари књижевности износили своја запажања, дефиниције, поделе и анализе. Како наводи Лешић, немачки песник Новалис (Novalis) крајем 18. и почетком 19. века закључио је да је „роман људски живот у облику књиге” (Лешић, 2008: 362). Може се набројати још много карактеристика ове књижевне врсте, с обзиром на традицију, простор и временски оквир јер су се мењали перцепција света и модели и начини саопштавања стварности или фантазије. Сложеном анализом међуодноса прошлости и садашњости, применом савремених приступа преведеним делима, истраживањем и упоређивањем одређених вредности које се истичу у романима, аутор текста открива да су те вредности актуелне и видљиве и данас. Индивидуалност писца у описивању ликова, појава, догађаја, преплитање реалног и имагинарног, све то изискује психолошку проницљивост писаца романа, али и читалаца. Када је реч о реципијентима, слике које писци стварају остављају могућност за индивидуално тумачење њихових универзалних вредности.

Такав је случај и при читању и оригинала и преведених дела којима се овом приликом бавимо. У раду се полази од хипотезе да су моралне, естетске и културолошке вредности оцењене у периоду настанка романа задржале своје вредности и у каснијим периодима развоја језика, цивилизације и уметности. Битно је да се у преводу успостави веза између речи, слика, ритма како би вишеслојна структура романа и тематско-мотивска разноврсност могле допрети до мисли и емоција читалаца. На тај начин се, прецизном артикулацијом свих књижевних и језичких елемената, улази у шири контекст културе коју роман слика. Иако су јунаци романа *Бели Очњак* Џека Лондона (Jack London) и *Књига о џунгли* Радјарда Киплинга (Rudyard Kipling), које анализирамо у овом раду, животиње, људске особине препознатљиве су у оба примера и сваки од њих упућује на однос људи и животиња. Специфичним облицима изражавања, у зависности од предмета и области приповедања, стила и других сегмената који роман чине романом, проширују се комуникативне границе људског бића и отвара се простор за промену односа тог бића према свету.

***Бели Очњак* – слика егзистенцијалне борбе**

Романи о животињама пружају могућности новог читања и специфичног доживљаја њихових судбина у миленијуму који нуди разноврсне теме о изумима и технолошким открићима света, космоса и нарушене хармоније живота и постојања, симболично речено. Персонифицирани светови животиња, паса у два романа Џ. Лондона – *Зов дивљине* и *Бели Очњак* – успостављају везу човека са природом и духом који се исказује њиховим поступцима, углавном, борбом да се истраје уз помоћ животне енергије (силе) која је генетски предодређена. Често се у литератури о овим романима срећемо са констатацијама да Џек Лондон псе Бака и Белог

Очњака приказује у друштву људи, не антропоморфно, већ „црта њихове намере и страсти онако како их исказују лајањем, покретима, акцијама, евентуално очима” (Crnković, 1986: 176).

Контрастним сликама у приказивању паса у ова два романа, писац отвара два значајна животна проблема у борби за опстанак: пас Бак из романа *Зов дивљине* из питомине одлази у дивљину придруживши се вучјем чопору, док Бели Очњак из истоименог романа из дивљине, уз помоћ људи и природног окружења, постаје одан човеку, уз савладавање нагона дивље животиње. Иако тематика није нова, Џек Лондон детаљном приповедачком техником приказује развој младунчета мајке вучице и оца пса. Имајући у виду и раст осталих живих бића, ослањајући се на теорију еволуције, писац указује на потребу борбе за опстанак, на болове и патње како би се природна селекција остварила. Настоји да успостави или сазна какав је поредак у друштву као феномену космоса. Ипак, схвата да моћници одређују законе животне игре у којој владају јачи.

У књижевним делима за децу и младе, какав је роман *Бели Очњак*, писац води рачуна о захтевима детета, његовим интелектуалним способностима, његовим интересовањима. Његов језик је сликовит, обилује описима природе, људи, животиња и разноразних догађаја. Он користи богату лексику у дескрипцији и нарацији, а притом је то лексика прилагођена свету детета. Склад у избору речи и израза омогућава рецепијенту да се приближи и да се саживи са ликовима, да разуме њихове поступке и размишљања, да осети лепоту природе и дрхтај у тренутку опасности. Језички израз и стил писца Џека Лондона карактеришу концизност, динамичност, дескриптивност, способност да утиче на читаоце тако да они осете да припадају том чаробном свету књиге и да се поистовете са ликовима романа. Да би свет јунака о којима пише био привлачан и разумљив младим рецепијентима, писац користи стил који одговара дечјем темпераменту. У тексту романа има стилских фигура попут поређења, оноματοпеје, персонификације. Све ове карактеристике омогућавају потпунију рецепцију романа.

Мајка вучица, по имену Кајча, учи Белог Очњака основним законима којих се придржава вучја заједница. Писац је те сцене у роману психолошки и топло обојио: „Било му је суђено да тога дана доживи још једну авантуру. Сетио се да на свету постоји једно створење које је његова мајка. И тада се у њему јави осећање да му је она потребнија него све остало на свету. Јер, не само да му је тело било уморно од догађаја које је преживео, него је и његов сићушни мозак био исто тако уморан” (Лондон, 2015: 64).

Како би лутање путевима који воде од вучје јазбине до кућног прага господара добило смисао и подстакло машту читалаца, Џек Лондон покатакд прекида континуитет простора уметањем епизода и прича и о односима међу људима, што се све више потврђује чињеницом да реални, имагинарни и космички светови нису затворени. Напротив, они теже откривању истине,

начина egzistencije i pozicije čoveka-juaka koji se, takođe, bori za opstanak.

Улога наратора у причи о односу природе и живота у њој

Функције наратора у овом роману су разноврсне. Детаљним и уверљивим описима акција јуака, токова догађаја, односа међу животињама и људима, писац усмерава пажњу читалаца ка циљу који је на почетку постављен. Кроз структуру која је компонована по главама у два дела романа, провејавају слике, наизглед свакодневне, о којима, повезано са осталим нитима које роман чине компактним, писац у улози наратора, са аспекта времена и дистанце посматрача догађаја отвара слике стварности које су, како се сазнаје из романа, универзалне у својој појавности. Са аспекта других ликова који обављају функцију наратора свет изгледа другачији. Они своје унутрашње виђење животне борбе исказују, осим приповедањем, монолозима, дијалозима и другим антропоморфним симболима. Главни циљ је посредовање између догађаја и читалаца, увођење у проблем који ће се књижевно уобличавати, упознавање са јуацима и њиховим потребама. Наводимо пример с почетка романа: „Мрачна јелова шума мргодила се са обе стране замрзнуте реке. Ветар јој је недавно отргао бело рухо од иња, па је изгледало да се дрвеће прибија једно уз друго, црно и злослутно у све слабијој дневној светлости. Дубока тишина владала је над тим пределом који је био права пустиња, без живота, без покрета, толико самотан и студен да чак није изгледао ни тужан” (Лондон, 2015: 5).

Перцепција стварности наратора, осталих ликова у роману, с једне стране, и читалаца са одређене временске и просторне дистанце, с друге стране, указује на различитост приступа, ставова, мисли. Наратор је, савременим речником речено, медијатор између ликова јер кроз причу, описе, монологе, дијалоге, рефлексije чулне представе развија радњу, одређује ток. Слике које ствара различитим уметничким средствима повезује са текстом, тако да читалац и интерпретатор својом имагинацијом и читалачком радозналешћу успева да сазна о поретку у друштву и природи. Сусрети са ликовима из различитих друштвених слојева откривају и њихов језик и облике комуникације, како језиком, тако и пантомимом. Писац-наратор непрекидно тежи разноврсности језичке комуникације, наглашава промену културне парадигме као носиоца нових садржаја који ће се развијати до краја романа, са сазнањем да се у машти читалаца ти садржаји и догађаји могу дограђивати, посебно код деце савременог доба.

***Књига о џунгли* Радјарда Киплинга – смисао опстанка у дивљини**

Специфичним уметничким поступком Киплинг ствара причу која представља реално-имагинарну слику и позив на разумевање смисла живота и опстанка у џунгли кроз спољашњу и унутрашњу борбу јуака, колико је то могуће у датим условима. „Језик као систем којим се преносе информације о култури осликава свет и појаве у њему. Култура сагледана у тексту и култура

писања и говора рецепијената указује на моћ језика и на његову комуникативну, али и естетску моћ, у смислу стварања одређене изражајне слике о догађају или појави” (Mišić, 2017: 340). Богата и разноврсна скала осећања држи самопоуздање, али и несигурност која их прати у акцијама и тражењу сигурног простора. Писац слика један сасвим други свет који бивствује далеко од цивилизације, али који успева да невербалним и вербалним, ономатопејским говором, успостави међусобну комуникацију, као и сарадњу са људима с којима долазе у додир. На тај начин они откривају себе, своје потребе, најчешће борбу да опстану или се ослободе страха од непознатог. У роману се трага за неоткривеним пределима, истинама и загонеткама средине у којој опасност вреба сваког тренa. „При тумачењу текста ...ученик доживљава суштину, што се по Јаусовој теорији рецепције дефинише као литерарна рецепција микроструктурних елемената, која се конкретизује визуелном, тј. имагинативном рецепцијом” (Rosandić у: Mišić, 2017: 340).

Природни језик који поседују животиње испољава се кроз урлике, крикове, акције, покрете. Читањем текста и сусретом са необичношћу приказаног света у природи која им представља живот, измештањем у времену и простору, у живот који је трајао и даље траје, са аспекта данашњег времена и света у коме живимо, слика фантастике креира се у читаочевој свести. „Истраживачким и стваралачким начином рада у учењу језика на тексту, код ученика се ствара здрава основа за дограђивање сазнања и богаћења духовне моћи која ће им у различитим ситуацијама бити од помоћи и користи. Актуелно у настави језика и савремено у приступу личности ученика, отвориће различите могућности читања, поновљеног читања и доживљене симболике и вишезначности језика, али и уочавање језичке синонимије и хомонимије” (Mišić, 2010: 100). Писац користи, осим приповедачких, и поетске елементе да би читаоцима приближио законе џунгле и борбену игру како би се живот продужио, а ликове сагледава у односу на друге путем различитих видова комуникације. Визуелна и звучна перцепција, које се препознају и налазе у знаковима природе џунгле, метафорички дочарава оно што се види и чује, са циљем да се разуме и продуби размишљањем. У примерима стихова који се срећу у роману *Књига о џунгли*, преплићу се звуци природе и „гласови” животиња. Међу њима главну реч води дечак Могли; гестови и слике уобличени су песмом, ритмом, мелодијом и бојама ноћи, чиме се постиже и појачава хроматска драматика у џунгли. У појединим сценама преплићу се сан и јава како би се уочила опасност која непрекидно прети и потреба да се улови жртва ради опстанка. Симболика упућује на људски живот и постојање, што се очитује у следећој мисли: „Циљеви који дају смисао животу људи јесу производ њиховог размишљања, такви циљеви су њихов избор и изводе део својих вредности из те чињенице. Што се самих људи тиче, за њих важи идеја да се мора дозволити да људи поступају у складу са својом сопственом концепцијом о

ономе што је добро и вредно за њих саме и да у мери у којој то раде изражавају своју природу разумних и мислећих људи”¹ (Weale, 1985: 28).

Дечак Могли, кога је вучица отхранила у џунгли, одраста међу животињама, прихвата законе џунгле, учи и разуме њен језик. Снажним контрастним сликама опстанка и борбе Киплинг успева да покаже снагу мисли и ума дечака који носи особине праисторијских предака у моментима савладавања тешкоћа у природи, која му није наклоњена. Забележена мисао критике поткрепљује претходна истраживања загонетности џунгле: „Иако је у Киплинговим причама џунгла симбол дивљине, у њој се живот одвија по неприкосновеним законима природе: њени становници се понашају као људи; они говоре и делају, састају се и договарају, каткад помажу једни другима или се свађају; поштују строга правила џунгле, прилагођавају се непредвидивим ђудима природе, промени годишњих доба и опасностима од људи или елементарних непогода” (Петровић, Милинковић, 2007: 274).

Дух анималног света оживљен је кроз многобројне акције и животне борбе, тако да је реципијент у непрекидном ишчекивању исхода приче, схватајући да „има толико оригиналних светова, колико има оригиналних уметника” (Божовић, 2010: 237). Писац Радјард Киплинг издваја догађаје када жели да им да просторне ознаке, а самим тим, и одређени смисао кроз значења речи, исказа и текста.

Просторним и временским измештањем радње романа писац је створио изврсне имагинарне светове који омогућавају рецепцију посебне врсте кроз сазнавање далеких светова створених уз помоћ снажних метафоричних слика. Исписујемо једну: „Могли је растао са вучићима који су пре израсли у вукове него што је он постао дечак, а отац Вук учио га је животу и објашњавао му смисао свега у џунгли, све док му сваки шушањ траве, сваки дах топлог ветра у ноћи и свако хукање сове над главом, свако гребање канци слепог миша који се одмара на дрвету и плесак рибице у језеру нису постали тако блиски као што постају ствари у раду неком чиновнику” (Киплинг, 2023: 49).

Природа која ствара (*natura naturata*) потребу за језиком

Да би се разумели природа, жива бића у њој и њихови „универзални” језици, неопходан је физички и апстрактни доживљај рецепијената, јер треба схватити и прихватити игру речи, игру слика, низове догађаја, трансформације бића и појава. Такви наративни делови романа, а у највећем делу они јесу такви, осим неколико поетских, обједињују укупне слике догађаја и пространи пејзаж указујући на особености језика. У наведеном цитату у снажном визуелном садржају на првом месту су ликови са својим тзв. артикулационим особинама: шушањ траве, дах топлог ветра у ноћи, хукање сове, гребање канци слепог миша, плесак рибице у реци. Природни језик који поседују животиње манифестује се на овај начин, како истиче

¹ Превела: Данијела Мишић.

Чаленић, „наратор преводи њихове неартикулисане крике и покрете на људски говор, трудећи се да тај говор буде адекватан са природом појединих животиња” (Чаленић, 1977: 61).

Поетски елементи који су изражени стиховима под називом Моглијева браћа представљају везу између вербалних и невербалних елемената, може се рећи – говора који је остварен низом језичких симбола. Још један је пример песме коју је Могли отпевао на Саборној стени, у којој долази до изражаја психолошка димензија његове личности. Овај лирски монолог вешто је уграђен у причу са много епизода, описа, контраста, поређења, алузија и симбола, чиме се појачава унутрашња дијалогичност кроз исповест и питања без одговора.

Писац Киплинг издваја догађаје и сусрете када жели да им да просторне ознаке, те на тај начин одређује смисао кроз значења речи, исказа и текста. Ова значења доприносе снази говорног чина који се у роману преплиће са невербалним, као што тврди теоретичар књижевности Џонатан Калер (Jonathan Culler): „Књижевни исказ ствара стање ствари на које упућује: на јунаке, њихове идеје, употребу или коришћење језика... јер стваралачка употреба језика... помаже да књижевност посматрамо као чин или догађај... Књижевност не чине површни псеудоискази, већ језички чинови који преображавају свет и оживљавају ствари које именују”² (Culler, 2009: 114).

Очигледно је да је у роману приказан живот на самом извору, који се одвија кроз драматичну фабулу, уз рељефне описе животиња. Према посебним законима функционишу укупни биљни и животињски свет, посматрани очима човека. Мунгосова победничка песма на крају књиге представља покушај да се људским језиком и одговарајућим стилским средствима изрази задовољство Рика, Тики, Тавија после победе над змијом. Симболима и мислима исказаним алегоријом развијају се мисао и поглед на живот корисника књиге.

Закључак

Енглески романи са јунацима, догађајима и појавама приказаним у раду, као и сликама света, друштва, мислима и језиком говоре о непревазиђеним вредностима, чиме је отворен пут за нова стварања и тумачења. У раду смо кренули од хипотезе да су моралне, естетске и културолошке вредности оцењене у периоду настанка романа задржале своје вредности и у каснијим периодима развоја језика, цивилизације и уметности. Након анализе вредности које роман у себи носи, дошли смо до закључка да се истраживане вредности и данас цене. У приказаним романима писци су својом маштом, драматичношћу приповедања и снажним сликама борбе за опстанак успели да од почетка до краја држе пажњу рецепијената. Сукоби

² Превела: Данијела Мишић.

који су симболично приказани кроз психологију анималног света односе се на сукобе са укупним светом, у коме неправда царује. Усамљенички крици и кликтаји животиња упућени заточеницима изражавају ставове људи који страдају у изгубљености простора и времена, без конкретних наговештаја решења. Непредвидиве ситуације, изненадни преокрети, подметања, неверство, казна, све су то елементи који доприносе јачању бића које се бори за опстанак и место које му припада. Та борба је сурова, тешка, дуга, у одређеним ситуацијама неизвесна. „Читањем таквих текстова насталим на енглеском језику ученици ће спољашњи – виђени свет претварати у свој – унутрашњи. Тако они постају креатори слободних усмених и писмених састава у оквиру наставног процеса и слободних активности” (Мишић, 2010: 99).

Након анализе ликова, догађаја, језика и стила писања, дошли смо до закључка да се на крају истина открива сама: маркантне појединости којима је представљена уметничка стварност виђеног и измишљеног света доприносе осветљењу одређених хуманистичких вредности које реципијенти препознају, памте поруке исказане кроз акције јунака и догађаја који их прате. Те вредности, које су представљене у роману кроз разноразне ситуације, поступке, кроз начин размишљања и наратора и ликова у роману, задржале су исти значај и квалитет до данашњег дана.

Литература

1. Божовић, Р. (2010). *Изазови културе*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
2. Калер, Ц. (2009). *Теорија књижевности – Сасвим кратак увод*. Београд: Службени гласник.
3. Киплинг, Р. (2023). *Књига о џунгли* (превела Олга Димитријевић). Београд: Креативни центар.
4. Лешић, З. (2008). *Теорија књижевности*. Београд: Службени гласник.
5. Лондон, Ц. (2015). *Бели очњак*. Београд: Liber Novus.
6. Милинковић, М. (2006). *Страни писци за децу и младе*. Чачак: Легенда.
7. Мишић, Д. (2010). *Razvoj engleskog govornog i pisanog izraza i funkcija školskih biblioteka*. Vranje: Učiteljski fakultet.
8. Мишић, Д. (2017). Odnos između jezika i kulture danas. *Pedagogija, časopis Foruma pedagoga*, god. LXXII, br. 3/ 2017, str. 335–342.
9. Петровић, Т., Милинковић, М. (2007). *Писци за децу и младе*. Пожега: Епоха.
10. Стојановић, В. (2021). The meaning of the literary text – reader’s individual act. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 4(2), 171–178.
11. Crnković, M. (1986). *Dječja književnost: priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Чаленић, М. (1977). *Књижевност за децу*. Београд: Завод за уџбенике.

13. Чутовић, М. М., Семиз, М. Ж. (2022). Улога књижевноуметничког текста у развоју вредносних критеријума код ученика млађег школског узраста. *Зборник радова Педагошког факултета у Ужицу*, 24, 95–114.
14. Weale, A. (1985). *Toleration, Individual Differences, and Respect for Persons*. London: Methuen.

Danijela Mišić

MORAL, AESTHETIC, AND CULTURAL VALUES OF THE NOVEL
WHITE FANG BY JACK LONDON AND *THE JUNGLE BOOK* BY
RUDYARD KIPLING

Summary: *The goal of writing this paper about chosen novels is to point out that the values appreciated in time of their creation can be recognized in later periods of language, civilization and art development. With this precise articulation of all literary and linguistic elements we enter a wider context of culture presented in the novel, we point out the importance and the beauty of language expression in both the original and translation, current topics and the possibilities of multicultural communication by using language. Our research will be focused on aesthetical, moral, cultural and other values of the two novels: White Fang by Jack London and The Jungle Book by Rudyard Kipling. Although the animals are the main characters of these novels, human characteristics can be recognized in both examples. It is important to make a connection among words, images, rhythm in the translated work if multilayer structure of the novel and its thematic and motive variety is to reach minds and emotions of readers. Symbolically presented conflicts through animals' world psychology are related to conflicts with the whole world itself where injustice rules. Unpredictable situations, sudden turnovers, imputation, infidelity, punishment, all these are the elements that strengthen the living being struggling for survival and the place that he/she belongs to. Ultimately, the truth is revealed: striking details used to present artistic reality of both seen and imaginative world contribute to the enlightenment of certain humanistic values that the recipients recognize, remember messages expressed through heroes' actions and the events that follow. By using specific forms of expression, depending on the topic and the fields of narration, style and other segments that make a novel, communicative horizon of human beings become wider, a new space is created made for changing a human being's attitude towards the world.*

Keywords: *novel, animal world, recipient, values, language.*

Примљено: 5. 3. 2025. године.

Одобрено за штампу: 22. 4. 2025. године.